

AHMAD IBN HĀLID AN-NĀŠIRĪ, *XIX-WIECZNE MAROKO*
W KITĀB AL-ISTIQAŚĀ. PRZEKŁAD Z JEZYKA ARABSKIEGO,
WSTĘP, OPRACOWANIE I PRZYPISY MAREK M. DZIEKAN,
WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU ŁÓDZKIEGO,
ŁÓDŹ 2018, WYDANIE I, 417 STRON

W ramy badań nad kulturą Maroka, czy szerzej Maghrebu wpisuje się książka Ahmada Ibn Hāliða an-Nāširiego pt. *XIX – wieczne Maroko w Kitāb al-istiqaśa*, w tłumaczeniu i ze wstępem Marka M. Dziekana. Rzecz o interesującej strukturze, ale przede wszystkim niezwykle ciekawej zawartości tekstowej. Ukazuje bowiem świat naznaczony wydarzeniami politycznymi, społecznymi, ekonomicznymi i kulturowymi regionu Północnej Afryki za panowania czterech sułtanów: Mawlāy Sulaymāna (1792–1822), Mawlāy ‘Abd ar-Rahmāna Ibn Hišāma (1822–1859), Muḥammada Ibn ‘Abd ar-Rahmāna (Muhammad IV, 1859–1873) i Al-Ḥasana Ibn Muḥammada (Hasan I, 1873–1894).

Ahmad Ibn Hālid an-Nāširī uchodzi za wybitnego przedstawiciela i znawcę życia intelektualnego w Maroku w XIX wieku. Biografowie wskazują na jego rozmaite zainteresowania. Z wykształcenia był teologiem i prawnikiem, ale znał również literaturę arabską i inne dziedziny wiedzy. Dzięki tłumaczeniom poznawał naukę rozwijaną wówczas na Zachodzie. Pełnił także liczne funkcje w administracji państwowej. Jego wszechstronne zaangażowanie znajduje odbicie w Księdze, będącej przede wszystkim zapisem kronikarskim. Tekst przyciąga uwagę okolicznościami w jakich kolejni sułtani zasiadali na tronie, sposoby i formy sprawowania władzy, zagrożenia płynące z zewnątrz, toczone wojny, polityka zewnętrzna i wewnętrzna, konflikty, sytuacja gospodarcza, życie religijne, kultura sygnalizowana m. in. przez opisy architektury czy piękną poezję, a także liczne postaci wymieniane z nazwiska, reprezentujące różne warstwy społeczne. Tekst w zasadzie oparty jest na źródłach arabskich, ale odwołuje się również do ustaleń badaczy europejskich. Jak pisze we *Wstępie* Marek M. Dziekan „Dzieło an-Nāširiego to jeden z pierwszych przypadków powoływania się arabskiego autora na europejskie dzieła historyczne [...] trzech autorów z Europy współczesnych autorowi” (s. XLI).

Księgę otwiera wprowadzenie *O wyższości nauk historii* (s. 3–7) na temat władzy w kontekście historycznym, co wydaje się w szerszej perspektywie stanowić swoisty lejtmotyw dzieła. Tom tworzą cztery części zakończone dwoma takrizami¹. *Część I. Panowanie sułtana Mawlāy Sulaymāna* (s. 9–118) przedstawia rządy Sulaymāna, toczone wojny, rebelie berberskie, bunty, pielgrzymki, ale także politykę podatkową, religijność czy rozumienie sprawiedliwości. Ahmad an-Nāširī pisze: „Sułtan był człowiekiem władzy, dziedzicem proroków, niosącym wysoko sztandar *szariatu*. [...] Wśród budowli, jakie pozostawił po sobie jest w Fezie Wielki Meczet Ar-Rašīf, któremu nie ma równych. [...] Zbudował meczet w Šafrū, odnowił mury miasta [...] Zbudował pomosty i wieże w Tangerze” (s. 115–116). Podsumowując działania władcy stwierdza: „Sułtan ten zwieńczył swoje panowanie wielkim i niezwykłym czynem, jakim było przekazanie władzy

¹ „Takrizy są literacką formą, czyli oceną ze strony szanowanych w danej dziedzinie czy w jakimś mieście osób. Zazwyczaj to autor zwracał się o recenzje [...] takrizy mogły być pochwalne lub negatywne”. Dziekan 2016, s. 495.

jego bratankowi Mawlāy ‘Abd ar-Raḥmānowi Ibn Hišāmowi, mimo że sultana miał wielu synów, a także braci. [...] była to niezwykła decyzja, zarówno dla tego, kto ją podjął, jak i dla tego, kogo dotyczyła. [...] Jeśli zaś chodzi o tego, kogo dotyczyła decyzja sultana, to przekazanie mu władzy z pominięciem synów i braci świadczy jednoznacznie o jego wspaniałości i doskonałości cech, którymi przewyższał wszystkich innych [...]” (s. 117–118).

Część II. Panowanie sultana Mawlāy ‘Abd ar-Raḥmāna Ibn Hišāma (s. 119–213) poświęcona jest kolejnemu władcy Maroka. Ibn Nāšīrī ukazuje go poprzez pryzmat walk, m.in. z Francuzami (klęska nad Isli), prowadzonych negocjacji, konfliktów wewnętrznych i podejmowania decyzji związanych z administrowaniem. Omawiając spuściznę sultana Abd ar-Raḥmāna, an-Nāšīrī stwierdza m.in.: „budowle, jakie pozostawił w Maroku, to są bardzo liczne. Swoje panowanie rozpoczął od odbudowy zniszczonego portu w Tangerze [...] Wyremontował, powiększył i pięknie ozdobił sanktuarium Idrāsa w Fezie oraz zbudował tam meczet [...] dwie wielkie wieże w Sali (...) wielki *māristān* przy grobie šayḥa Ibn ‘Āšīra, słynny minaret przy Wielkim Meczecie [...] magazyn prochu w cytadeli i inne, a także reduty fortu w Ribāṭ al Faṭḥu” (s. 211). Uwagę przyciągają informacje związane z ogrodami, a zwłaszcza z *Agdāl* w Marrakeszu. „Jest to ogromny ogród obejmujący wiele pomniejszych ogrodów w konkretnych granicach i nazwach [...] w każdym rośnię określony gatunek drzew owocowych takich jak: oliwki, granaty, jabłonie, cytrusy, winogrona, figowce, orzechy, migdałowce i inne. [...] Można tam znaleźć także rabaty kwiatów, wonnych roślin i warzyw o rozmaitych kolorach, smakach, zapachach i przeznaczeniu. [...] Wśród tych rabat znajduje się wielki staw, po którym płyną łódki feluki, gdzieś tam wyciekają źródła, tworzące rzeki nawadniające te ogrody [...]. Ogród ten można określić krótko jako raj na Ziemi” (s. 132–133). Piękno i urok ogrodów podkreśla utworami poetyckimi (s. 134–135). Interesujące są przywoływane źródła pisane prozą i wierszem, fragmenty listów. Zasługi w utrzymaniu piękna ogrodu przypisuje *ar-Raḥmānowi* (s. 212), a także kolejnemu władcy Muḥammadowi IV (s. 269), któremu poświęca *Część III. Panowanie sultana Muḥammada Ibn ‘Abd ar-Raḥmāna* (s. 215–271). „W ogrodzie zwanym Bustān Āmina w Nowym Fezie [...] Zbudowano przepiękny tam pawilon niezwykle urody [...]. Następnie zbudował obok wielki pałac, który był jednym z cudów świata [...] ozdobił przepięknymi rzeźbami, najdroższymi marmurami *zillīgem* najwyższej klasy ze wzorami roślinnymi, indyjskimi dywanami i ozdobami z Tūsu [...]. Drzwi [...] miały srebrne, pozłacane, bezcenne gwoździe najwyższej jakości. Drzwi były perforowane i rzeźbione w sposób zadziwiający każdego [...]” (s. 293). Przytoczone fragmenty ukazują niesamowitą drobiazgowość i dokładność opisów.

Część IV. Panowanie sultana Al-Hasana Ibn Muḥammada (s. 273–366) ukazuje czasy Hasana I. Pod względem formy pozostałe części charakteryzują się zapowiedziami tematów, natomiast część IV wyróżnia tekst ciągły. Dotyka zagadnień związanych z władzą, zarządzaniem, polityką. Podobnie jak w poprzednich częściach fakty historyczne dokumentowane źródłami dopełnia poezja.

Księga uwidacznia z jednej strony charakter panowania poszczególnych władców, a z drugiej strony przekazuje piękno opisów wzbogacone tekstami poetyckimi: elegiami, panegiriami na cześć sultana czy kasydami. Te swoiste „przerywniki” łączą świat baśniowy z rzeczywistością.

Dzieło wieńczą dwa takrzyzy. Pierwszy zatytułowany *Taqriṣ Ahmada Ibn al-Ma’ūna al-Balḡīnīego al-Husaynīego* (s. 367–372) został napisany przez wybitnego przedstawiciela marokańskiego życia religijnego i literackiego przełomu XIX i XX wieku i jego początków. Tekst jest hołdem złożonym autorowi, a ponadto słowa uznania i szacunku wypowiada osoba znana z imienia i nazwiska. Natomiast w wypadku drugiego załącznika pt. *Taqriṣ Ibrāhīma Raḍīego al-Azharīego* (s. 373–374) nic nie wiadomo o jego twórcy. Uwagę zwraca mocno eksponowana pochwała książki z zastosowaniem oryginalnych sformułowań, a także podkreślenie pięknego druku. Takrzyzy są świadectwem wagi dzieła an-Nāšīrīego dla kultury arabskiej i historii Maroka czy szerzej, historii arabskiej, co podkreśla również Marek M. Dziekan (2016, s. 505).

Omawiana publikacja zawiera także wykaz dynastii Alawitów do czasów an-Nāšīrīego (s. 375), bibliografię (s. 379–408) oraz indeks osób *Kitāb al-Istiqṣā* (s. 409–417).

Niewątpliwie jest to swoista historia państwa ukazana z perspektywy pogranicza przeszłości i nowoczesności. Zapis wydarzeń przeplatają dygresje poświęcone prawu, religii czy zwyczajnie codzienności, wzbogacone źródłami historycznymi i literackimi. Ten szczególny zapis kronikarski odślaniają m. in. relacje z bitew toczonych z Berberami, Francuzami czy Hiszpanami, zwycięstwa i klęski, a także opis budowy miast, meczetów czy innych obiektów.

Dzieło Ahmada Ibn Hālida an-Nāṣirīego jest przede wszystkim kroniką o walorach literackich. Jego przekład ma istotne znaczenie poznawcze, ukazuje bowiem poprzez opisy panowania kolejnych władców zmiany jakie dokonywały się w społeczeństwie marokańskim.

Słowa uznania należą się tłumaczowi i autorowi znakomitego wstępu. Wprowadzenie zawiera informacje o sytuacji społeczno-politycznej Maroka, życiu i działalności an-Nāṣirīa, omówienie jego dzieł, charakterystykę *Kitāb al-istiḡṣā*, komentarze, ważny dla kultury Maroka przekaz dotyczący bractwa sufickiego nasuriyya, chronologię wydań i przekładów *Kitāb al-istiḡṣā* na języki zachodnie i jej recepcję, a także uzasadnienie tłumaczenia. Ponadto na podkreślenie zasługuje język przekładu, który sprawia, że tekst czyta się z wielką przyjemnością, a tłumaczenia utworów poetyckich wręcz z zachwytem. Niezwykle znaczące i ważne okazały się przypisy, bez których tekst nie byłby tak czytelny i zrozumiały.

Podsumowując polecam tę publikację wszystkim, których interesuje szeroko rozumiane historia, społeczeństwo i kultura. Dzieło an-Nāṣirīego wpisuje się w konwencję poznawania innego, jego stylu życia, tradycji i codzienności, a także historii.

BIBLIOGRAFIA

- Dziekian, Marek M. „Dwa takrzy do *Kitāb al-istiksa* Ahmada Ibn Chalida an-Nasiriego?”. *Na szlakach dwóch światów. Studia ofiarowane Profesorowi Jerzemu Hauzińskiemu*, red. A. Teterycz-Puzio, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pomorskiej, 2016.